

খনบการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนอีสาน: กรณีศึกษาวรรณกรรมเรื่องสอนโลก Writing Tradition of Northeastern Didactic Literature: a case study of the Son Lok

ชญาหนท์ แสงศรีจันทร์

สาขาวิชาภาษาและวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อ. วารินชำราบ
จ. อุบลราชธานี 34190

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอประเด็นখনบการประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน โดยเลือกศึกษาวรรณกรรมคำสอนเรื่องสอนโลก ฉบับใบลานอักษรธรรมอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาสรุปได้ว่า มีการสืบทอดจารีตเดิมในการประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่น คือมีบทพนมพจน์หรือบทไหว้ครู ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นหลัก และประพันธ์เป็นโคลงสารแต่มีได้เคร่งครัดเรื่องฉันทลักษณ์ของท้องถิ่นมากนัก อย่างไรก็ตามมีรูปแบบการประพันธ์ที่เพิ่มขึ้นจากเดิมคือการระบุผู้สร้างและผู้บันทึกวรรณกรรมไว้ในใบลานอย่างชัดเจน การใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์ ตลอดจนการเขียนเลขจำนวนนับตามแบบอักษรวิธภาษาไทย ด้านกลวิธีการสอนมีหลายวิธี แตกกลวิธีที่ใช้มากและเด่นชัดที่สุดคือการใช้สำนวนโวหารเปรียบเทียบ

คำสำคัญ : วรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมคำสอนอีสาน และอักษรวิธอักษรธรรมอีสาน

Abstract

This study aimed to present the writing tradition of a northeastern didactic literature titled *the Son Lok* (Teaching the world) written on palm leaves with Dhamma-Isan script from Ubonratchathani province. Results showed that there was a continuation of traditional local writing style, starting with paying respect to the mentors or teachers in the northeastern language and local poetic form, *Klong-San*, without strict poetic forms and rhythms or prosody. However, it was found that new styles of writing emerged by the addition of names of producers and writers. It was also noticed that the use of tone markers and the numerals were quite similar to those of the Thai system. There were various styles of teaching techniques, but the most prevalent and outstanding was the use of figurative language.

Keywords: Regional literature; Northeastern didactic literature; Dhamma-Isan Orthography

1. บทนำ

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของนักปราชญ์ หรือของผู้รู้พื้นบ้านที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมทั้งในด้านความรู้และความบันเทิง โดยอาจจำแนกได้หลายประเภท เช่น วรรณกรรมศาสนา วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรมคำสอน เป็นต้น

วรรณกรรมคำสอนอีสานที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักทั่วไป เช่น ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ ธรรมดาสอนโลก ปุสสอนหลาน พญาค่างสอนไพร่ ท้าวคำสอน เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของวรรณกรรมแล้ว กล่าวได้ว่า

วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนมุ่งสอนประชาชนในด้านคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิตทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคมเพื่อควบคุมบุคคลในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

วรรณกรรมคำสอนเรื่องสอนโลก ถึงแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้จะไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากนัก แต่ก็แพร่หลายอยู่ในวัดต่าง ๆ แม้ว่าวัดบางแห่งจะเก็บไว้ในหีบหรือตู้โดยไม่ได้นำออกมาใช้ประโยชน์ซึ่งจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม แต่บางแห่งได้นำออกมาเทศนาให้ชาวบ้านฟังในวันธรรมสวนะ ในระหว่างไตรมาสของเทศกาลเข้าพรรษา และในโอกาสงานบุญต่าง ๆ อยู่บ้าง โดยทั่วไปเนื้อหาของวรรณกรรม

เป็นแบบเทศนาโวหารโดยมุ่งให้ชาวโลกได้ปฏิบัติเพื่อความ สุขในโลกนี้และโลกหน้า ว่าด้วยหลักฮีตหรือจารีต คองหรือครรลองปฏิบัติ รวมทั้งแนวคิดทางพุทธศาสนา คือ ทาน ศีล บารมี และบุญคล้ายกับวรรณกรรมเรื่องชนะสังฆะ หรือชนะสังฆราชเทศนาคำสอน ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้เดิม โบราณจารย์บันทึกด้วยอักษรธรรมอีสานลงในใบลาน และ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง (คำ จันดี, ม.ป.ป.) ตามที่ได้ศึกษา วรรณกรรมเรื่องสอนโลก ผู้เขียนเข้าใจว่าเนื้อหาของเรื่อง ดังกล่าวน่าจะได้รับอิทธิพลจากชนชั้นชาตก ซึ่งว่าด้วย เรื่องเหตุที่ทำให้เดือดร้อน 10 ประการ¹

ผู้เขียนเห็นว่า ในฐานะที่วรรณกรรมเรื่องสอนโลก ก่อนข้างจะยังมีบทบาทต่อชุมชนคือพระสงฆ์ใช้เป็น เครื่องมือในการสั่งสอนอบรมชาวบ้านอยู่นั้น จึงเป็นเรื่องที่ น่าศึกษาว่า วรรณกรรมเรื่องดังกล่าวยังรักษาขนบการ ประพันธ์ไว้หรือไม่อย่างไร และผู้แต่งวรรณกรรมได้ใช้กลวิธี ใดบ้างในการนำเสนอสารของวรรณกรรม ซึ่งต้นฉบับของ วรรณกรรมเรื่องสอนโลกที่นำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา ครั้งนี้ได้เลือกใช้ใบลานฉบับของวัดนาไผ่ กิ่งอำเภอเหล่า เสือโกก จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 4 ผูก 85 หน้าใบลาน ใบลานมีขนาด 5 x 55 เซนติเมตร บันทึกด้วยตัวอักษร อักษรและฉันทลักษณ์นิยมของท้องถิ่นทั้ง 2 ด้าน แต่ละ ด้านจารอักษรได้ 4 บรรทัด เนื่องจากใบลานมีสภาพดีและมี ความสมบูรณ์ ซึ่งผู้เขียนได้ปรีวรรตจากอักษรธรรมเป็น อักษรไทยด้วยตนเอง

2. ผลการศึกษาขนบการประพันธ์

ในการศึกษาขนบการประพันธ์วรรณกรรมอาจจะ หมายถึงการศึกษาแบบแผน หรือแบบปฏิบัติในการ ประพันธ์ เช่น การเริ่มเรื่องหรือเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง สลีการใช้ภาษา เป็นต้น อย่างไรก็ตามในที่นี้ ผู้เขียนจะขอ นำเสนอผลการศึกษาขนบการประพันธ์วรรณกรรมคำสอน เรื่องสอนโลก โดยจำแนกเป็น 4 ประเด็น คือ บทปณาม พจน์หรือบทไหว้ครู ผู้ประพันธ์หรือผู้แต่ง ภาษาท้องถิ่น อักษรท้องถิ่น และฉันทลักษณ์ และกลวิธีการนำเสนอสาร หรือกลวิธีการสอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 บทปณามพจน์หรือบทไหว้ครู

เมื่อจะบันทึกวรรณกรรมลงในใบลาน เป็นธรรมเนียม ที่ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพุทธศาสนา และ

ธรรมเนียมในการแต่งที่ได้ยึดถือกันมา เป็นการแสดงความ เคารพนอบน้อมต่อพระรัตนตรัยและตั้งความปรารถนาไว้ เรียกอีกอย่างว่า เป็นบทไหว้ครู เช่น ขออย่าได้มีทุกข์ โศก โรคภัย ขอให้มีความสุข เพื่อจักเรียบเรียงและนำเสนอ สารัตถะของวรรณกรรมได้อย่างถูกต้องและสำเร็จลุล่วง ด้วยดีต่อไป ดังวรรณกรรมอีสานหลายเรื่อง เช่น ขูลุนางอ้าว และเสียวสวาด เป็นต้น

ตัวอย่างเรื่อง ขูลุนางอ้าว ซึ่งชำระโดยปรีชา พิณทอง (2524)

“สิทธิากบแก้ว	วรคุณเมืองโลก
ไชยะโชคล้ำ	พุทโธเจ้าเหลี่ยมง่า แต่ถ่อน
อหังวันทาไหว้	พุทระสังอันประเสริฐ
รัตนงแก้ว	องค์ล้ำโลกถือ
มือข้าทั้งสิบนิ้ว	ปณมกรน้อมนอบ
คมรพไหว้	พุทโธเจ้าเหลี่ยมมุง แต่ถ่อน”

ตัวอย่างเรื่อง เสียวสวาด ซึ่งปรีวรรตโดยพระอริยานุ- วัตร เขมจารีเถระ (2523)

“บัดนี้ จักวันทาไหว้	พุทธุคุณองค์ประเสริฐ
พระธรรมพราพร้อม	สังฆะเจ้ายอดไตร
อย่าได้เป็นเหตุอ้าย	บังเกิดโรค
อนตายสัง	อย่ามีมาต้อง
สัพพะภัยโยยเสียง	ทุกขังเว้นจาก
ของจลุลาบได้	โดยแม้งแม่มใจ”

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่องสอนโลกมีบทไหว้ครูเช่น เดียวกัน กล่าวคือผู้ประพันธ์จะขึ้นต้นด้วยการนมัสการพระ รัตนตรัยและตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอใช้ร่างกายเป็นดอกไม้ ใจเป็นรูปเทียนเพื่อบูชาพระธรรม จักขุเป็นประทีป ขอ ใช้หูทั้งสองข้างบูชาพุทธรูป ขอให้โทษภัยความโศกเศร้า กรรมเวรจงหมดสิ้นไป และขอให้ชีวิตมีแต่สิริมงคล ดัง ข้อความ ในใบลานผูกต้นที่ว่า

“...นโมตัสสาแก้วบาบั้งเป็นที่เพ็ง อันตังกงหากหมาย เริงเจ้าคุณแก้วหน่วย ๓ ขอให้เวลาอ้ายหายเสียให้หนี หลีกแค้นทอน อย่าได้เนาอยู่ค้ำคิงข้าสิ่งสิ่งใดแค้นทอน เกสา ผมเกศเกล้าต่างดอกมาลาหัสสามือ ๑๐ นิ้วเลียนดั่งเทียน สิ่งยามเมื่อยอมีนบกตั้งเทียนต่างได้ อันว่าตนตัวข้านี้ขอ เป็นผางดอกไม้ ใจใจข้าเสมอรูปเทียนทองใต้บูชาพระ ธรรมให้สูงเฮียงแสงกล้า จักขุแก้วตาเฮียมสองหน่วยก็ดี ขอให้เป็นประรูปประทีปใต้บูชาแก้วพระยอดคุณแค้นทอน อันว่าหูทั้งสองกำขอบูชาพุทธรูปขอให้ได้เป็นดังเขา

¹ ชาตกเรื่องนี้มีปรากฏในชุดทกนิกาย ชาตก ภาค 1 พระ สุตตันตปิฎก เล่มที่ 19 พระไตรปิฎก เล่มที่ 27.

นางฟ้าหว่านถวายเป็นอันว่าโทโสฮ้ายกรรมเวรหายโศกมงคล
เลิศล้ำตัวข้อยู่กระหม่อมแนทอน...”

2.2 ผู้ประพันธ์

ในการประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ส่วนใหญ่มักจะไม่ค่อยมีการระบุชื่อผู้ประพันธ์ เนื่องจากเชื่อกันว่าการสร้างสรรค์วรรณกรรมใด ๆ ก็ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งการทำเช่นนี้ถือว่าการทำบุญประการหนึ่ง และการทำบุญไม่จำเป็นต้องประกาศตนให้คนอื่นได้รับทราบ หากแต่จะกลายเป็นการทำบุญเอาหน้า (รัชช ปุณโณธก, 2522) อย่างไรก็ตามวรรณกรรมบางเรื่องมีการระบุผู้ประพันธ์ไว้ด้วยโดยไม่ได้เคร่งครัดในธรรมเนียมดังกล่าวมากนัก โดยเฉพาะการจารวรรณกรรมในยุคหลัง ในเรื่องสอนโลกนี้ก็เช่นเดียวกัน ได้มีการระบุผู้จารและผู้สร้างไว้อย่างชัดเจนในหน้าแรกของใบลาน โดยระบุผู้สร้างหนังสือใบลานคือพระภิกษุนามว่า คำมี ดิกขวิโร ในปี พ.ศ. 2533 พร้อมทั้งความปรารถนาโดยมุ่งพระนิพพานซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนา และผู้จารใบลานคือพระภิกษุรูปหนึ่งนามว่า ดูดงข้อความตอนต้นของใบลานผู้กตนั้นว่า

“...ยาคุณพระภิกษุพระคำมี ดิกขวิโรได้สร้างหนังสือสอนโลกเป็นทานในศาสนาของพระพุทธเจ้าแต่ปีพ.ศ. ๒๕๓๓ จึงขอคุณผลบุญมาก ๆ ก็ข้าเทิน นิพพานปัจจโยโหตุ หลวงตานบ้านสว่างผู้เขียน...”

จากข้อความข้างต้นสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ว่าบริบททางสังคมท้องถิ่นอีสานเป็นสังคมพุทธศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นปอเกิดที่สำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่น ส่วนมากผู้ที่มีความสามารถในด้านอักษรท้องถิ่นอีสานก็คือพระสงฆ์หรือผู้ที่เคยบวชเรียน อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีบทบาทในการประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นบรรดาฝ่ายวัดมากกว่าฝ่ายโลก เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้แก่นเรื่องหรือแนวคิดในการสร้างสรรค์วรรณกรรมมักเน้นคตินิยมหรือนวปรัชญาทางพุทธศาสนาไปด้วย

ถึงแม้จะระบุผู้จารหรือผู้เขียนก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นผู้ประพันธ์เรื่องนี้ เพราะผู้จารอาจจะคัดลอกมาจากฉบับอื่นได้ เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้แพร่กระจายอยู่ในท้องถิ่นอีสาน จากข้อมูลการสำรวจของอรทัย เสียงจินดาถาวรและคณะ (2545) พบว่ามีใบลาน

เรื่องสอนโลกอยู่หลายวัดในจังหวัดอุบลราชธานี การที่มีวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ แพร่หลายอยู่ในท้องถิ่นอีสานนั้นเนื่องจากชาวพุทธในสังคมอีสานค่อนข้างจะมีความเชื่อตามพุทธพยากรณ์ที่ว่า ในอนาคตกาลหรือในยุคกัลป์ ศาสนาพุทธจะเสื่อมสูญ ความเชื่อนี้แฝงความกลัวที่จะต้องเกิดมาในยุคของความสับสนวุ่นวายเอาไว้ ทุกคนต่างก็ปรารถนาจะเกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย จึงทำให้เกิดประเพณีการสร้างหนังสือเป็นทานถวายไว้ในพุทธศาสนา และเกิดประเพณีการอ่านหนังสือผูกให้ฟัง การกระทำดังกล่าวเชื่อว่าเป็นบุญบารมีอย่างหนึ่งจะทำให้ได้อานิสงส์มากทั้งผู้สร้างและผู้ฟัง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2544) ดังนั้นจึงมีการจ้างผู้จารใบลานเป็นคัดลอกสืบทอดมาเพื่อช่วยสืบอายุพระศาสนาต่อไป

2.3 ภาษาท้องถิ่น อักษรท้องถิ่น และฉันทลักษณ์

2.3.1 ภาษาท้องถิ่น

รูปแบบของวรรณกรรมพื้นบ้าน หรือวรรณกรรมท้องถิ่นย่อมจะสอดคล้องกันกับการเสวยวรรณกรรมของท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่หลายประการ คือ วรรณกรรมพื้นบ้านใช้ภาษาไทยถิ่นนั้น ๆ บันทึกด้วยอักษรที่ใช้กันในท้องถิ่นนั้น ใช้ฉันทลักษณ์ที่นิยมกันในท้องถิ่น และมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับคตินิยมของท้องถิ่น เนื่องจากสังคมอีสานมีภาษาถิ่นเป็นของเฉพาะตน ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในการสื่อสารทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน และเหตุที่จุดประสงค์ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมก็เพื่อตอบสนองผู้อ่านและผู้ฟัง ดังนั้นวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานจึงมีรูปแบบการใช้ภาษาถิ่นที่เป็นเฉพาะของสังคมอีสาน (สุกัญญา สุจฉายา, 2543)

การใช้ภาษาในเรื่องสอนโลกนั้น พบว่าผู้ประพันธ์นิยมนำเอาภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมาใช้บ้าง แต่ไม่ได้ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังไม่เข้าใจบริบทนั้น ๆ แต่อย่างใด เพราะโดยทั่วไปเมื่อยกคำที่เป็นภาษาบาลีขึ้นมาแล้ว มักจะให้ความหมายเป็นภาษาไทยกำกับไปด้วย เช่น

“...เขาก็พากันเล่นสัพพัตถ์ทุกสิ่ง เอาแต่กรรมแล่นเข้าหาแต่ใส่โตอันนี้ชื่อว่า มานิตติแต่ใจมันอ้างอวดจึงแล้วบุญก็ลวดบ่ได้บ่ได้กรรมฮ้ายใส่โตแท้ตาย...”

“...อโธวังบ่เคียงเคียง อวิหิงสาบ่กล่าวด้านเตียนถ้อยใส่ไผ ขันติเข้าในคองภูวนาทบ่หอนผิดผัดด้านคำกล้าใส่ไผ อวิโรจน์ให้มีใจตั้งเที่ยง...”

นอกจากนี้อาจจะใช้คำภาษาไทยมาตรฐานหรือภาษาไทยถิ่นกลางผสมอยู่บ้าง ซึ่งอาจเพราะผู้ประพันธ์ได้รับ

ในกรณีที่ยกข้อความซึ่งเป็นตัวเลขในเรื่องมาประกอบ จะใช้ตัวเลขไทยทั้งหมด

อิทธิพลเรื่องคำในภาษาไทยจากสื่อสารมวลชนต่าง ๆ หรืออาจจะเนื่องด้วยผู้ประพันธ์เห็นว่าหากใช้คำภาษาไทยถิ่นอีสานที่ยากเกินไปแล้ว ผู้รับสารอาจจะไม่เข้าใจได้ อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่แล้วจะใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ไผ่ผู้ฮู้ที่แล้วอย่าเว้าส่ายฟางนั้นเนอ คำตะวะคำฟางนี้เป็นโยภยหลายสิ่งแล้ว มีข้าวของบ่เที่ยงหมั้นจึงแท้ก็เพื่อโยภยนั้นตาย ไผ่ผู้เอาใจเว้ามูสาความ ตัวะปล่ายตั้งนั้นก็จักได้สู้ฟ้าหาห้อง ปอนประสงคัพั้นแล้ว...”

2.3.2 อักษรท้องถิ่น

ก่อนที่จะได้เรียนหนังสือไทยเหมือนอย่างในปัจจุบันนี้ กลุ่มคนไทยในภูมิภาคอีสานมีวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน กล่าวคือมีอักษรใช้ 2 แบบ คือ อักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย อักษรที่ใช้บันทึกวรรณกรรมศาสนาและวรรณกรรมคำสอนอีสานคืออักษรธรรมอีสาน นิยมเรียกว่าอักษรธรรม มีรูปลักษณะกลมมนคล้ายอักษรมอญ อักษรพม่า และอักษรธรรมล้านนาซึ่งมีใช้อยู่ทางภาคเหนือของไทย ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร (2534) ผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่านจารึกและเอกสารโบราณให้ความเห็นว่า ล้านนาใช้อักษรธรรมเขียนภาษาไทยอย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ.2008 ดังหลักฐานคือจารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ อักษรธรรมที่ชาวล้านนาใช้นั้นได้ดัดแปลงมาจากอักษรมอญยุคใหม่ซึ่งใช้อยู่ที่ลำพูนเมื่อ พ.ศ. 1793-1843 ส่วนอักษรธรรมในล้านช้างหรือศรีสัตนาคนหุตรวมทั้งภาคอีสานของไทยได้แบบอย่างมาจากอักษรธรรมของอาณาจักรล้านนา ซึ่งสันนิษฐานว่าอาณาจักรล้านช้างนำเอาอักษรธรรมมาใช้ในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง และภาคอีสานของไทยได้รับอิทธิพลด้านรูปของอักษรธรรมล้านนา โดยผ่านมาทางอาณาจักรล้านช้างอีกครั้งหนึ่ง (หอสมุดแห่งชาติ, 2529) ต่อมาได้วิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนเป็นอักษรธรรม ซึ่งใช้แพร่หลายในอาณาจักรล้านช้างรวมทั้งภาคอีสานของไทยด้วย ซึ่งเรื่องอักษรธรรมนี้ เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ (2525) ได้ศึกษาอักษรธรรมอีสานโดยอาศัยข้อมูลในจารึกที่บอกระราชไว้ชัดเจนและเอกสารโบราณ ซึ่งพบหลักฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้นมา สรุปว่าอักษรธรรมอีสานใช้บันทึกเรื่องราวทางพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่าคดิธรรมใน

ภูมิภาคอีสาน เช่น ซาดก วรรณกรรมคำสอน และบทสวดขวัญ เป็นต้น

ส่วนอักษรวิธีอักษรธรรม หรือการประสมพยัญชนะและสระของอักษรธรรมคล้ายกับอักษรวิธีอักษรมอญและอักษรขอม^๖ อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปในการเขียนอักษรธรรมอีสานจะเขียนคำตามการออกเสียง กล่าวคือผู้บันทึกไม่ได้ให้ความสำคัญกับรูปเขียนหรือคำในภาษาไทย ปัจจุบัน แต่จะยึดการออกเสียงตามภาษาถิ่นอีสานเป็นหลัก เช่น คำว่า กล้วย ในภาษาอีสานออกเสียงเป็น ก้วย ไม่ออกเสียงตัวควบกล้ำ ล เมื่อเขียนด้วยอักษรธรรมก็จะไม่มีตัว ล

นอกจากนี้อักษรวิธีของอักษรธรรมอีสานจะไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์หรือเครื่องหมายกำกับออกเสียง ซึ่งผู้อ่านต้องพิจารณาบริบทของคำนั้น ๆ ว่าควรอ่านว่าอย่างไร ดังที่เรียกกันว่า หนังสือหนึ่งหา หมายควมว่า ผู้อ่านต้องหาไสวรรณยุกต์เอาเอง เช่น คำว่า เขา สามารถอ่านได้ 4 แบบ คือ เขา (บุรุษสรรพนามที่ 3) เข่า (อวัยวะ) เข่า (กริยา) และข้าว

อย่างไรก็ตาม ในการจารใบลานของผู้จารรุ่นต่อมาเริ่มมีการกำกับวรรณยุกต์อยู่บ้าง เพื่อให้ผู้อ่านอ่านได้สะดวกและเข้าใจมากขึ้น ในวรรณกรรมเรื่องสอนโลกปรากฏรูปวรรณยุกต์ 8 คำ คือรูปวรรณยุกต์โท 7 คำ ได้แก่ คำว่า ไกล ม้า คำ กู เว้น ฟา ไม้ และรูปวรรณยุกต์จัตวา 1 คำ ได้แก่คำว่า ป่า ซึ่งแปลว่าละทิ้ง ซึ่งแต่ละคำปรากฏเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แต่เมื่อคำดังกล่าวปรากฏในที่อื่น ๆ จะไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์แต่อย่างใด

สำหรับในภูมิภาคอีสานของไทย หากถือตามหลักฐานในศิลาจารึกแล้ว จารึกที่เป็นอักษรธรรมเก่าแก่ที่สุดคือจารึกวัดศรีคุณเมือง จ.หนองคาย พ.ศ.2103 ซึ่งมีสาระสำคัญกล่าวถึงพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ออกศึกที่นาจันหันให้แก่กวัด และได้สาปแช่งผู้ที่ถือเอาศาสนสมบัติเหล่านั้น และจารึกวัดพระธาตุศรีสองรัก 1 จังหวัดเลย พ.ศ.2103 ซึ่งใจความกล่าวถึงการประกาศความสัมพันธ์ในฐานะมิตรประเทศระหว่าง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีอยุธยา กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีสัตนาคนหุต (ล้านช้าง) ซึ่งได้ทรงร่วมกันสร้างพระเจดีย์ศรีสองรักขึ้นเป็นสักขีพยานว่า กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงรักและสนิทสนมกันตามนามของพระเจดีย์องค์นี้ (หอสมุดแห่งชาติ, 2529) เป็นต้น

^๖ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องสอนโลก ฉบับวัดนาผิงจังหวัดอุบลราชธานี

อนึ่ง โดยทั่วไปหลักการเขียนตัวเลขอักษรธรรมเกี่ยวกับจำนวนนับที่ไม่เป็นจำนวนเต็มจะเขียนไม่เหมือนกับภาษาไทย เช่น จำนวนนับ 19 (สิบเก้า) จะเขียนเป็น ๑๐๙ (คือ 10+9 อ่านว่า สิบกับเก้า)*** ในเรื่องสอนโลกนี้ ผู้ประพันธ์ไม่ได้ใช้หลักการเขียนตัวเลขอักษรธรรมดังกล่าว แต่ทว่าเขียนเหมือนกับภาษาไทยปัจจุบัน เลข 19 ก็จะเขียนเป็น ๑๙ เป็นต้น

2.3.3 ฉันทลักษณ์

ฉันทลักษณ์ หรือลักษณะการประพันธ์วรรณกรรมลายลักษณ์ของท้องถิ่นอีสานโดยทั่วไปมีอยู่ 3 รูปแบบได้แก่ โคลงสาร ร่าย และกาพย์ ซึ่งแต่ละรูปแบบจะนิยมใช้ต่างกัน กล่าวคือ ประเภทโคลงสารมักจะใช้ประพันธ์วรรณกรรมประเภทนิทานชาดกหรือนิทานคติธรรม ซึ่งเหมาะกับการใช้เล่าตามท้องถิ่น เช่น ผาแดงนางไอ่ ประเภทร่ายหรือฮ้ายมักจะใช้ประพันธ์วรรณกรรมพุทธศาสนาและนิทานชาดก เช่น มหาชาติ และประเภทกาพย์มักจะใช้สำหรับวรรณกรรมคำสอนและการแข่งงานบุญต่าง ๆ เช่น กาพย์ปฐมนิพนธ์ เป็นต้น (สุกัญญา สุจฉายา, 2543) ดังต่อไปนี้

ประเภทโคลงสาร

ตัวอย่างเรื่อง ลำผาแดงนางไอ่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2522)

“...น้องนี่คือตั้งนกเจ้าเฝ้า หนองปลาไว้ถ้าพื้น อ้ายเฮย
บาดพื้น มาฮอดแล้ว บินเจ้ย เจ็ดหนี่
แนวใจชายนี้หากปลิวไป คือหมากนุ่น นั้นแล้ว
ลมหากมาพัดอ้อม ก็ปลิวขึ้นสู่ลม
ตัวให้น้องนี้ล้ม ตกสนมวังยางขาชี่ก่างต่าง ละนอ
ลมปากลิ้นของอ้าย หากตาวหวาน พี่แล้ว...”

ประเภทร่าย

ตัวอย่างเรื่อง มหาชาติล้านวนอีสาน ซึ่งชำระโดย ประภาส สุระเสน (2531)

“...ดูรายนานักการ พาหิรสุมบัติวัดภูพานอันเป็นภายนอกชั้นรัตนदानแห่งกูคือเงินแลค้ำแก้วมุกดาหารแก้วพิฑูลปิโย เสติ ตั้งฤจกั้ให้กูยินดีด้วยอันให้ทานนั้นจา อห อันว่ากู ทิสวา เห็นยังคนทุกขี้ไ้เข้ามาขอทานวัดภูพานอันมีในสันดานแห่งกูคือหูตาแลหัวใจ เททยย์ ก็เฟิงว่าจกั้ให้ยังหัวใจแลตาแขนเบื่องซ้ายแลเบื่องขวาเป็นทานแก่ยากคนขอผู้นั้นแท้ดีหลี ....สิวิโย ชาวสิวิราชคืออมตย์แลเสนาชวานิคมนชนบทมักไ้ขับภูหนี่ ปพพาเชนตุ จงให้ขับหนี่ หนตุ

กามา มักเพื่อจกั้จกั้จกั้ให้ฆ่าเสียตามใจ อห อันว่ากู เนวทานา วิรมิสสุ ก็บจกั้เว่นจากอันให้ทาน...”

ประเภทกาพย์

ตัวอย่างเรื่อง ปฐมนิพนธ์ลานซึ่งชำระโดยสวิง บุญเจิม (2543)

“...พินในคือยาเอาของนึ่ง เชื้อนึ่งต่ำยาไ้ตั้งสูง
เชื้อลุงตาให้ยาปานแก้ว ปูสังแล้วลานหล้าจื่อจำ
ทำเป็นขุนให้ไม้จกั้กว้าง อย่าอวดอ้างความอู้อี้ถาม
ความโตงามถามขุนผู้ฮู้ มักเล่นชู้ให้ถามตอมเมียบ...”

อย่างไรก็ตาม อาจไม่ได้เป็นไปตามที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด ผู้ประพันธ์อาจเลือกใช้วิธีการประพันธ์ที่แตกต่างออกไปได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของกวีด้วย จากการศึกษาวรรณกรรมหลายเรื่องพบว่า โคลงสารเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในการประพันธ์วรรณกรรมอีสาน เช่น มหาชาติ เดิมจะเป็นสำนวนประเภทร่าย แต่กวียังได้นำมาแต่งเป็นโคลงสารชื่อว่า เวสสันดรคำโคลงอีสานอีกด้วย วรรณกรรมประวัติศาสตร์เช่นพื้นผิเวียง หรือแม่แต่วรรณกรรมคำสอนเช่นสิริจันโทวาทยอดคำสอน^๑ ซึ่งเป็นสำนวนของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันโท จันท์) ก็นิยมประพันธ์เป็นโคลงสารเช่นกัน

อนึ่ง ถึงแม้จะมีการกำหนดฉันทลักษณ์หรือรูปแบบคำประพันธ์ของวรรณกรรมอีสาน เช่น เรื่องสินไชหรือสังข์ศิลป์ชัย ซึ่งประพันธ์ไว้เป็นโคลงสารและถือกันว่าเป็นแบบฉบับของกลอนมาตรฐานแบบหนึ่งที่ใช้เป็นกลอนล้าอยู่ในภาคอีสานปัจจุบัน ดังจะขอยกตัวอย่างลักษณะคำประพันธ์ของโคลงสารในเรื่องสินไช ซึ่งประคอง เจริญจิตรกรรม (2519) ได้ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

โคลงหนึ่งบทมี 2 บรรทัด บรรทัดหนึ่งเรียกว่า บาทหนึ่ง บาทหนึ่งมี 2 วรรค แบ่งเป็นวรรคหน้า 3 คำ วรรคหลัง 4 คำ บาทหนึ่งจึงมี 7 คำ บทหนึ่งจึงมี 14 คำ และอนุญาตให้มีคำเสริม คำสร้อยได้ กล่าวคือให้มีคำเสริมหน้าวรรคหน้าได้ทุกวรรค ๆ ละไม่เกิน 2-4 คำ และอาจมีคำสร้อยท้ายวรรคหลังได้ทุกวรรค วรรคละไม่เกิน 2 คำ

ส่วนลักษณะบทของโคลงสารนั้นมี 2 ลักษณะ คือบทเอกและบทโท ซึ่งโคลงนี้นิยมแต่งเป็น 2 แบบ คือ แบบบทคู่และบทเดี่ยว ถ้าแต่งแบบบทคู่จะนิยมแต่งบทเอกก่อนแล้วเดินต่อด้วยบทโทเป็นคู่ ๆ ไป คือ เป็น เอก-โท เอก-โท เรื่อย ๆ ไปจนจบเรื่อง ถ้าแต่งแบบบทเดี่ยว นิยมแต่งแต่

*** ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในคู่มือการเรียนอักษรธรรมอีสาน ของ สวิง บุญเจิม (2547)

^๑ วรรณกรรมเรื่องนี้นอกจากจะประพันธ์เป็นโคลงสารแล้ว บางตอนประพันธ์เป็นกาพย์ด้วย

บทโทเป็นพื้น อย่างไรก็ตาม แบบบทคู่มีความไพเราะมากกว่า ในบางกรณีผู้แต่งจะใช้บทคู่แล้วต่อไปจะแต่งด้วยบทเดี่ยวก็ได้ ดังแผนและตัวอย่างต่อไปนี้

บทเอก	(00)	0 0 0	0 0 0 0	(00)
	(00)	0 0 0	0 0 0 0	(00)
บทโท	(00)	0 0 0	0 0 0 0	(00)
	(00)	0 0 0	0 0 0 0	(00)

ตัวอย่างเรื่อง สังข์ศิลป์ชัยฉบับของท้าวปางคำ ซึ่งปริวรรตโดยพระอริยานุวัตร (ม.ป.ป.)

“...ยังมี นักรสล้ำ	ชั้นชื่อเบ่งจาล
มีคนหลาย	คั่งเพ็งพอดื้อ
เขียงหลวงลั่น	ลูกลังล้านย่าน
น้ำแผ่ล้อม	ละวังต้ายชั่วตา...”

แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า วรรณกรรมทุกเรื่องที่มีประพันธ์เป็นโคลงสารจะต้องมีรูปแบบตามที่กล่าวมา แม้ผู้ประพันธ์พยายามจะทำนอกเอกโทให้ตรงตามฉันทลักษณ์เพื่อความไพเราะในการอ่านทำนองลำ แต่ในความเป็นจริงแล้ว มีอยู่ไม่น้อยที่ผู้ประพันธ์ไม่ได้เคร่งครัดเรื่องของรูปคำ ประพันธ์เอก โทมากนัก แม้ในเรื่องเดียวกันคือสังข์ศิลป์ชัยตามที่กล่าวมาก็ไม่ได้ยึดรูปคำประพันธ์นั้น ๆ ตลอดเรื่อง ยังมีลักษณะที่ผิดแผกไปบ้าง ดังตัวอย่างเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย (ม.ป.ป.) ต่อไปนี้

“...เมื่อนั้น นมัสการน้อม	มุนีลาเล็ก
ทุกสำเหว่า	นางท้าวพรากวัง
สุบินนั้น	พระองค์การไชขาน
แล้วท่อนี้	ถวายไว้ที่ย่า ก่อนแล้ว...”

วรรณกรรมคำสอนเรื่องสอนโลกที่นำมาศึกษา โดยทั่วไปผู้ประพันธ์ได้แต่งเป็นโคลงสารเช่นเดียวกัน ซึ่งในการจดบันทึกลงในใบลานนั้น ผู้ประพันธ์ไม่ได้จัดวรรคตอนแต่อย่างใด แต่จะเขียนยาวต่อเนื่องไป ซึ่งเมื่อพิจารณา ลักษณะคำประพันธ์แล้ว ผู้ประพันธ์ไม่ได้เคร่งครัดเรื่องฉันทลักษณ์มากนัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...อันว่า ผูกคนสร้างกินทาน	เมืองสุ่ม เหาณี
ยามเมื่อ ยังหนุ่มน้อยคำเล่น	ก็หากหลาย นั้นแล้ว
คันทว่า ยามแองให้สอนตัว	ให้สู้ฮืด คองนั้น
อย่าได้ แต่เล่นซาท่อน	ซิเมื่อยโต ท่านเอย...”

2.4 กลวิธีการนำเสนอสารของวรรณกรรม

การนำเสนอสารในวรรณกรรมเรื่องสอนโลก ถือได้ว่าเป็นวิธีการแสดงธรรมอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านคล้อยตามแล้วนำคติคำสอนไปประพฤติปฏิบัติตาม ในเรื่องสอนโลกผู้ประพันธ์ระบุไว้

ตอนต้นเรื่องว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ทรงสอนพระเจ้า ปเสนทิโกศลให้ปกครองบ้านเมืองด้วยหลักยึดบ้านคองเมือง และหลักคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการสอนชาวบ้านชาวเมืองและพระภิกษุสงฆ์สามเณรด้วย ผู้เขียนเห็นว่าผู้ประพันธ์น่าจะนำกลวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางในการประพันธ์ด้วย ตามที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดนั้น พบว่าผู้ประพันธ์มีกลวิธีในการนำเสนออยู่ 4 วิธี คือ การนำเสนออย่างตรงไปตรงมา การนำเสนอโดยยกอุทาหรณ์หรือนิทานชาดก การนำเสนอโดยอ้างพระพุทธเจ้า เทวดา พระอินทร์ และพระพรหม และการนำเสนอโดยใช้สำนวนโวหารเปรียบเทียบ ซึ่งวิธีสุดท้ายพบมากและใช้เด่นชัดที่สุด ดังนี้

2.4.1 การนำเสนออย่างตรงไปตรงมา

การนำเสนอลักษณะนี้เพื่อบอกกล่าวให้ผู้ฟังเกิดความรู้อึ้งในใจในเรื่องนั้น ๆ เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ โดยจะบอกตรง ๆ ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ และควรจะทำหรือไม่ทำอย่างไร ซึ่งในการสอนนั้นอาจจะอธิบายเหตุผลหรือไม่ก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ชายใดมักบวชแล้วถึง๓ที่บวชบวชอีก พระเจ้าเขาเห็นว่าบวชนั้นแล้วสมควรเป็นมิดรสหายนเอนเจ้าคนบวชบวชที่แท้บวชไปไปมาใจโลเลบ่อยตัวตั้งแต่เขาผู้นี้เป็นคนใจบวชจึงตายหญิงใด ๆ อยู่ช้อนได้ลงอนั่งเหงามันจักดิหมูเจ้าก็พอให้ทุกขใจนั้นแล้ว...”

หมายความว่า ผู้ชายที่บวชครบ 3 ครั้งแล้วไม่ควรบวชอีก และไม่ควรเอามาเป็นมิดรสหายน เพราะถือว่าเป็นคนไม่บริสุทธิ์ ใจโลเล คบไม่ได้ หญิงคนใดได้มาเป็นสามีจะมีแต่ความทุกข์

“...หญิงใดเป็นแม่อ้างผัววางปละปล่อย๓ที่ตั้งนั้นก็บวชที่เอาเป็นเมียอยู่เขยชมช้อนหญิงใดวางจาตันหลายความสับสอว่าหาประโยชน์ได้หญิงนั้นก็ดีนั้นแล้ว...”

หมายความว่า ผู้ชายไม่ควรเอาหญิงแม่หม้ายที่ผัวละทิ้งถึง 3 ครั้งมาเป็นภรรยา นอกจากนี้หญิงที่พูดจาเสียเสียไรสาระประโยชน์ถือว่าเป็นคนไม่ดี (ไม่ควรเอามาเป็นภรรยาเช่นกัน)

* ดูรายละเอียดในหนังสือพุทธวิธีในการสอน ซึ่งพระธรรมปิฎก (2542) ได้สรุปกลวิธีและอุปมาประกอบการสอนของพระพุทธเจ้าไว้หลายประการ เช่น การเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา เป็นต้น

2.4.2 การนำเสนอโดยกอุทาหรณ์หรือนิทานชาดก

การนำเสนอลักษณะนี้เป็นวิธีสอนแบบสารกโฆหาร คือการสอนโดยยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายหรือการเล่านิทานประกอบการสอน เพื่อช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจนขึ้น ทั้งช่วยให้จำได้แม่นยำเห็นจริงและเกิดความเพลิดเพลินอีกด้วย จากการศึกษาเรื่องสอนโลกพบว่า ผู้ประพันธ์ได้ยกนิทานชาดก มาประกอบด้วย โดยอ้างว่า พระพุทธเจ้าได้สอนพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและศีลคองของกษัตริย์ พร้อมกับได้ยกนิทานชาดกเรื่องชนสันตมาเป็นอุทาหรณ์ในการสอนด้วย ดังข้อความที่ว่า

“...พระก็เทศนาให้พระยาฟังแจ้งว่า ดูเจ้าพระยาปัสเสนให้ราชาพระยาใหญ่ฟังท่อน กับอุปปลิกาฟ้าพร้อมใจ น้อมให้คอยฟัง เขาจักจาในท้ององค์พุทโธสอนสั่งมาตาย... อันว่าโพธิสัตว์เจ้าทวารมารในโลกเหล่านี้เทียวโคตสัตว์อยู่ได้ ลุ่มฟ้าปางนั้นผู้ตัว พระก็เอาปฏิสนธิเข้าไปในทรงเอกราชเทวี นางครบ๑๐เดือนจึงประสูติออกมาเป็นท้าวดูงามแท้คือคำ

นิทานชาดกจัดอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนา หมายถึง วรรณกรรมนิบาตชาดก อรรถกถาชาดก และชาดกนอกนิบาต วรรณกรรมนิบาตชาดกหรือชาดกนิบาต คือวรรณกรรมที่เขียนเป็นคาถาหรือบทร้อยกรองภาษาบาลีล้วน โดยที่พระธรรมสังคหาคจารย์ได้รวบรวมคาถามากบ้างน้อยบ้างในชาดกแต่ละเรื่องจัดเข้าไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า นิบาต (หมวดหมู่) มี 22 นิบาต และมหานิบาตชาดกคือชุมนุมเรื่องใหญ่ 10 เรื่อง ซึ่งโบราณเรียกว่าทศชาติ รวมเป็นชาดกทั้งหมดมี 547 ชาดก ที่เรียกกันว่าพระเจ้า 500 ชาติ ซึ่งชาดกทั้งหมดได้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก

อรรถกถาชาดก คือเรื่องราวที่พระอรรถกถาจารย์ได้แต่งอรรถกถาร้อยแก้วโดยสร้างบุคลาธิษฐานขึ้นอธิบายประกอบเพื่อให้เกิดศรัทธาและเพื่อสอนหลักธรรมแก่ประชาชน โดยนำคาถาในนิบาตชาดกเฉพาะเรื่อง นั้น ๆ มาแทรกไว้ในแต่ละเรื่องอย่างเหมาะสม ซึ่งเนื้อเรื่องว่าด้วยประวัติการบำเพ็ญพระบารมีในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติในภพภูมิต่าง ๆ เป็นเหตุดาบ้าง มนุษย์บ้าง สัตว์บ้าง เพื่อชดใช้หนี้กรรมและได้บำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ เพื่อเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าในภพภูมินี้ปฏิปาา จนถึงพระชาติที่บำเพ็ญบารมีอันยอดเยี่ยม 10 ชาติในทศชาติ และพระชาติสุดท้ายซึ่งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรก่อนที่จะมาบรรลุประสัพพัญญุตญาณตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ส่วนชาดกนอกนิบาตหรือนิทานชาดก หรือนิทานพื้นบ้าน คือนิทานสุภาสิตของธรรมที่แต่งโดยอาศัยอรรถกถาชาดกเป็นต้นแบบ เช่น ปัญญาสาชดก

ทั้งแห่ง ก็ยังมีอันฮ้ายแกมแก้วเกือกคิง อันว่าราชาให้ปีตา พระองค์พ่อผู้โคตรเชื้อแนวมามตระกูลพ่อใส่ชื่อเจ้าน้อย หนอว่าชนะสันทรราช...”

“...ไผ่ผู้มีใจฆ่าจวควายขายกันทุกเช้าค่ำ มันนั้นมรมิ่ง เมียนลงไหม้แผ่นดินแดง ฟันแล้ว คันทว่าไผ่ลื้อย้านตอกบาย ทั้ง๔ ให้พากันหลีกเว้นกรรมฮ้ายสู่นั้นนั้นเทิน ฆ่าสัตว์นี้หรือ มนุษย์คนเขาก็เป็นกรรมอันหนักยิ่งจิงแล้ว...ไผ่ผู้ฮึดแล้ว ก็ฆ่าเล่าพาโลดังนั้น คนนี้คันทว่ามันตายไปแล้วเวจีเป็น เอือนอยู่.....อันชนะสันทรราชท้าวราชาพระยาใหญ่สอนสั่งให้ชาวบ้านแต่ประถม ฟังเอาท่อน ปัสเสนพระยาใหญ่ ฟังเทิน ไผ่ผู้กลับบายแล้วให้ควรวุ่นอย่างกระทำแต่ตาย...”

นอกจากจะยกนิทานชาดกเรื่องดังกล่าวมาประกอบการสอนแล้ว พบว่ายังมีนิทานเรื่องอื่นอีก เช่น นิทานเรื่องหญิงช้วนอกใจสามี ใช้ประกอบการสอนไม่ให้นอกใจคู่ครองของตน ความว่า มีหญิงคนหนึ่งแต่งงานอยู่กับสามีได้หลายปี ต่อมาได้มีชู้กับชายคนใหม่ เมื่อผัวพูดด้วยก็พูดจาเสียงแข็ง ยามนอนก็ไม่อยากนอนกับสามี ครั้นไปเสพสมกับชายชู้แล้วกลับมาบ้านก็เดินกระที่บเท้าเสียงดังเพื่อต้องการให้ผัวตนยินยอมและหย่าร้าง พอสามีพูดด้วยก็พูดจาเกรี้ยวกราดเถียงตาแข่งพร้อมกับถ่มน้ำลายรดใส่โดยไม่เคารพยำเกรง เมื่อตายไปเกิดเป็นเปรต เป็นต้น ดังข้อความที่ว่า

“...ยังมีหญิง๑นั้นเป็นลูกแม่ค้าฮ้าง มันก็มีผัวช้อนหน้า กันตักแต่งแปงเอือนอยู่หน้าชาวบ้าน แต่นั้นหลายปีแล้วเห็นชายผู้ใหม่มันก็คิดอยากได้อยากได้มาช้อนกลมอมชมมันก็ ลักเล่นชู้โลบล่าจากผัวตนวันคืนลักกอดนอนชมช้อน มันก็ ชังผัวแก้วเสมอตาจกแตกตายแล้ว เหลียวเบ็งผัวคือไม้ค้อน ตีต้องหน่วยตานันแล้วคันทว่าผัวจาดันดอมเมียบ่ามวนก็ตี ท่อน ปานว่ายอค้อนโตตั้งตีต้องตอยหัวนั้นแล้ว เถิงเมื่อยาม แลงเขาดอมพาพร้อมฟ้า อันว่าอ้อถ้อยฮ้ายกลืนข้าวก็ปลง เถิงยามนอนนั้นผัวนอนเทียมผ่าง มันก็เอ็ดท่อนลั่นคือเสียน แลหนามนั้นแล้วคันทว่ามันผัวลงห้องไปมากกระทำเวียดังนั้น มันก็ชมชื่นตั้นคำหวานจาดอ้อสอพลอชู้ชู้เล่นชู้กับชายคนใหม่จิงแล้ว มันก็สมเสพช้อนทั้งมือบ่ออ้อมใจนั้นแล้วยามเมื่อ คิงมาห้องตั้นทียบเทิงเอือนเค็ง ๆ เสียงทัวเอือนดั่งก้อง มันก็ ลีลาย้ายไปมาใกล้ผัวพื้นนั้นแล้ว มีแต่ปากกล่าวตั้นคำ ฮ้ายสู่นั้นแล้ว มันก็ผิป้องให้ผัวมันโอยอ่อนผู้พาเขา พร้อมตั้นชู้นท้วยไป คันทว่าผัวจาดันนาจาดันคำมวนมันก็จา โกรธกล้าเถียงถ้อยตอบความ.....ถ่มน้ำลายใส่ชู้ติดหัวก็บ ว่าอ้อโจรตาบ้อยเสมอช้อยไถ่มามันบโคมรพแท้ บ่อฮ้าย ย้าน สิ่งใดนั้นแล้วมันผิบอกให้ผัวมันหนีจากมีแต่ทางชู้ป้าชู้

อ้างกันแต่ส่วนนั้นแล้ว มีแต่ไปชมชายชื่อนอนนอนชมกันถึง ก่อมั่วตามหาที่บ้านชายชู้รักชู้กันแล้ว ค้นว่ามันตายแล้ว ได้เป็นศพสีกาย... ฟังเอาท่อนหญิงชายใหญ่หน่อยเจ้าอย่า ทำบาปฮ้ายผู้นี้บ่ดีแท้ตาย..."

2.4.3 การนำเสนอโดยอ้างพระพุทธเจ้า เทวดา พระอินทร์ และพระพรหม

การอ้างพระพุทธเจ้าเป็นกลวิธีสำคัญประการหนึ่ง ที่ ผู้ประพันธ์ได้นำมาใช้ในวรรณกรรมเรื่องสอนโลกนี้ เนื่องจากพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของศาสนาพุทธ เป็นบรมครูของชาวโลก และเป็นปูชนียบุคคลสำหรับพุทธศาสนิกชน การระบุว่าพระพุทธพจน์ พุทธคุณ หรือพุทธธรรมนั้นก็ เพื่อให้คำสอนนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ มีความหนักแน่น และน่าเชื่อถืออันจะทำให้คนฟังเกิดปสาทะศรัทธาแล้วน้อมนำไปปฏิบัติ ซึ่งส่วนมากผู้ประพันธ์จะสอนหลักธรรมะของพระพุทธเจ้า คือการเป็นผู้มีศีล การทำบุญละบาปไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ หากผู้ใดปฏิบัติได้จะกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงยกย่องสรรเสริญว่าเป็นคนประเสริฐ และเมื่อตายไปจะไปเกิดในสวรรค์ ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

"...อันนี้ในธรรมเจ้าเทศนาสอนสั่งมานั้น ให้พากันใจ อไว้สุราเหล้ายาพิษนั้นเนื้อใผ่ผู้บ่เว้นเหล่านี้โดยภัยเกิดหลายประการนั้นแล้ว พาโลทั้งโมหาก่เกิดมาหลายข้อ สัพพัญญูเจ้าจึงบัญญัติพระโอบุสโผดห้ามเจ้าสุราเหล้าอย่ากินแท้ตายอย่าได้โลลาแท้สุราเมรัยบ่อนพระองค์ห้ามกล่าว ไผ่ผู้โลถึมบ่กินเหล้าประเสริฐแท้บ่อนบุญ ไผ่ผู้มีผญา ลันเงินคำแสนหมื่นก็ตีท่อน บาบชิน่าแล่นต้องลงหม้อแผ่นแดงนั้นแล้ว..."

นอกจากการอ้างพระพุทธเจ้าแล้ว ยังมีการอ้างเทวดา พระอินทร์ และพระพรหมอีกด้วย ซึ่งแนวคิดเรื่องเทวดา และพระอินทร์ได้รับอิทธิพลมาจากคติความเชื่อของอินเดีย ทั้งแบบพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนา ซึ่งเชื่อกันว่าเทวดาเป็นเทพเจ้าผู้มีอิทธิฤทธิ์ มีบุญมาก มีสถานภาพสูงกว่าผีทั้งหลาย คอยช่วยเหลือคนดีให้ปลอดภัยจากการถูกทำร้าย เทวดาที่ได้รับการยอมรับนับถือมากที่สุดก็คือ พระอินทร์ (สัญญา สะสอง, 2544)

ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ พระอินทร์เป็นเทพแห่งพายุ เป็นเทพสำคัญในยุคพระเวทยุคปลายในอินเดียสมัยโบราณ มีสายฟ้า (วัชระ) เป็นอาวุธอยู่ในพระหัตถ์ข้างขวา มีช้างใหญ่สีขาวชื่อ ไอรวัตหรือเอราวัณเป็นพาหนะ มีชายาชื่อว่าอินทราณี ประทับอยู่บนสวรรค์ซึ่งตั้งอยู่บนเขาพระสุเมรุ เป็นเทพเจ้าแห่งการสงครามของชาวอารยัน คอยป้องกันมนุษย์และเทวดาจากการทำร้าย

ของบรรดาภูตผีปีศาจต่าง ๆ ชาวอินเดียโบราณเชื่อกันว่า พระอินทร์ถือกำเนิดมาจากเทพแห่งท้องฟ้าชื่อว่าโพสและเทพแห่งปฐพีชื่อว่าปฤถวี เนื่องจากเป็นเทพแห่งพายุและนำฝนมาให้ ประชาชนจึงนิยมสักการบูชากันมากเพื่อขอฝน (ผาสุข อินทรารุท, ม.ป.ป.)

สำหรับลาวและบางส่วนของสังคมภาคอีสานนั้น จะรู้จักพระอินทร์ในนามของพระยาแถนหรือแถนหลวง หรือผู้ที่เป็นหัวหน้าของเหล่าเทวดาบนสวรรค์ ในพระสุตตันตปิฎก อรรถกถาชาดก เล่มที่ 40 (อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท) ซึ่งเป็นคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงการกำเนิดของพระอินทร์ไว้ว่า ผู้ใดสามารถปฏิบัติธรรมได้ครบ 7 ประการ โดยสมบูรณ์จึงจะเกิดเป็นพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้ พระอินทร์มีอยู่หลายชื่อซึ่งแตกต่างกันตามผลกรรมในอดีตชาติ เช่น ท้าวมฆวา ท้าวสหัสสกะ ท้าววาสะวะ ท้าวสัทกะเทวราช เป็นต้น มีชายาอยู่ 4 องค์คือ สุันหา สุธรรมา สุจิตรา และสุซาดา โดยนับนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า การเป็นเทวดาหรือเป็นพระอินทร์ตามคติทางพุทธศาสนานั้นเป็นเพียงฐานะหนึ่ง ซึ่งไม่ว่าใครถ้าหากเป็นกัลยาณชนบำเพ็ญบารมีให้มากในชาติก่อน ๆ ก็สามารถจะเข้าถึงความเป็นเทวดาหรือแม้แต่พระอินทร์ได้ พระอินทร์เป็นผู้ทำหน้าที่สอดส่องดูแลความเป็นไปทั้งโลกมนุษย์และโลกสวรรค์ให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น กล่าวคือเป็นผู้ให้การช่วยเหลือปกป้องคุ้มครอง และยกย่องเชิดชูผู้ที่กระทำความดี ลงโทษผู้ที่ประพฤติผิดคิดชั่ว รวมทั้งเป็นผู้คำจุนหรือทำนุบำรุงพุทธศาสนา คอยอุปถุฏฐากพระพุทธเจ้าและพระสาวกช่วยเหลือพระศาสนาไปในดินแดนต่าง ๆ อีกด้วย

ส่วนพระพรหมนั้น ตามคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พระพรหมเป็นเทพเจ้าสำคัญองค์หนึ่งในตรีมูรติ หมายถึงสภาวะทั้ง 3 อย่างมีอยู่ในสภาวะเดียวกัน ได้แก่พระเป็นเจ้าทั้งสามคือ พระพรหมหรือพระประชาบดี เทพเจ้าผู้สร้าง พระวิษณุหรือนารายณ์เทพเจ้าผู้รักษา และพระศิวะหรืออิศวรเทพเจ้าผู้ทำลาย กายของพระพรหมมีสีแดงสด บางตำราว่าสีขาว บ้างว่าสีเหลือง มี 4 พักตร์ 4 กร มีพระยาหงส์เป็นพาหนะ มีชายาชื่อว่าสุรัสวดี และประทับอยู่พรหมพถุนาในพรหมโลก เทพเจ้าทั้งหมดมีหน้าที่

ธรรม 7 ประการ ได้แก่ 1.เลี้ยงดูมารดาบิดาตลอดชีวิต 2.เคารพอ่อนน้อมต่อผู้เฒ่าผู้แก่ในตระกูล 3.ตั้งอยู่ในความสัตย์ 4.ไม่พูดคำหยาบคือกล่าวถ้อยคำอ่อนหวานไพเราะ 5.ไม่กล่าววาจาส่อเสียดผู้อื่น 6.ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว 7.ไม่ฟุ้งซ่านด้วยความโกรธ

ช่วยกันสร้างและซ่อมแซมส่วนที่โลกยังบกพร่อง ตลอดจน
ได้ช่วยกันสอนพระเวทและรักษาปราบปรามเพื่อความสงบ
สุขให้แก่มนุษย์และสัตว์ทั้งปวง”

ในคติความเชื่อของพุทธศาสนานั้น เทวดา พระ
อินทร์ หรือพระพรหมเป็นอุปติเทพคือเทวดาโดยกำเนิด
เกิดขึ้นด้วยผลแห่งกุศลกรรม สถิตอยู่ในภพหรือภูมิหนึ่ง
เป็นอธิสมานกายคือมีกายที่ละเอียดไม่ปรากฏแก่มังสัจจะ
คือมองเห็นด้วยตาธรรมดา แต่บุคคลอาจจะเห็นได้โดยการ
ที่ทำนสาแดงกายให้ปรากฏ หรือไม่บุคคลนั้นได้ทิพยจักขุ
จนสามารถมองเห็นและติดต่อกับเทพเหล่านั้นได้ (พระ
โสภณคณาภรณ์, 2529) หมายความว่าความเป็นพรหมนั้น
ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติธรรมจนสามารถระงับสังกิเลสได้ ซึ่ง
คุณธรรมที่เป็นเหตุให้ไปเกิดในพรหมโลก เช่น กุศล
กรรมบถ 10 ได้แก่ การประพฤติธรรมทางกาย 3 อย่าง
ทางวาจา 4 อย่าง และทางใจ 3 อย่าง เป็นต้น

สำหรับภูมิของพระพรหมนั้น พระพรหมคล้ายบุรุษ
เพศทั้งสิ้น ไม่ต้องกินไม่ต้องบริโภคเหมือนสัตว์ในภูมิอื่น
แซมขึ้นด้วยมีญาณสมบัติเป็นอาหาร จึงไม่มีมูตรอุจ
อุจจาระปัสสาวะอันลามกเหม็นร้ายต่าง ๆ ร่างกายเนื้อตัว
หน้าตาแห่งพรหมทั้งหลายนั้นกลมเกลี้ยงสวยงามนัก มี
รัศมีออกจากกายตัวรุ่งเรืองกว่าพระอาทิตย์พระจันทร์หลาย
พันเท่า แต่เพียงหัตถ์หนึ่งเส้าอันพระพรหมเหยียดยื่นออกไป
หวังให้ส่องรัศมีไปทั่วทั้งจักรวาลก็ย่อมทำได้ อวัยวะ
ร่างกายที่ต่อกันของพระพรหมคือหัวเข่าก็ตี แขนก็ตี กลม
เกลี้ยงเรียบงามนัก อนึ่งเศกเกล้าแห่งพระพรหมนั้นงาม
นักหนา โดยมากมีหัวเป็นชฎาเช่นเดียวกับชีปาดาบส พระ
ฤาษีโยคีผู้มีฤทธิ์ สถิตเสวยสุขอยู่ ณ พรหมโลกที่ตนอุบัติ
เกิดทราบจนกว่าจะสิ้นอายุ (พระธรรมธีรราชมหามุนี,
2537)

ในวรรณกรรมเรื่องสอนโลก ผู้ประพันธ์ไม่ได้ให้
รายละเอียดเกี่ยวกับเทวดา พระอินทร์ และพระพรหมว่า
เป็นใคร มีความสำคัญอย่างไร เพียงแต่จะกล่าวโดยรวมว่า
หากประพฤติปฏิบัติได้ เหล่าเทวดาอินทร์พรหมจะยกย่อง
สรรเสริญ และอำนวยความสุขสวัสดิให้ อย่างไรก็ตาม
วิธีการนำเสนอดังกล่าวอาจเป็นกุศโลบายเพื่อต้องการให้
ผู้ฟังหรือผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่า สิ่งที่ดีนั้นกระทำอยู่นั้นอาจ
ให้คุณและให้โทษได้ เพราะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผู้มีอิทธิฤทธิ์
เช่นเทวดา พระอินทร์ หรือพระพรหมเป็นผู้ดลบันดาลให้

การทำความดีเมื่อตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ไม่ว่า
จะเป็นชั้นใด ๆ ชั้นดาวดึงส์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพระอินทร์
หรือชั้นพรหมโลก นับว่าเป็นความสุขอันยิ่งใหญ่ ดังข้อ
ความที่ว่า

“...ไผหากอุตสาหะเลี้ยงบิดาพ่อแม่ เลี้ยงทั้งฝูงพี่น้อง
พงศ์เชื้อปลัดตั้งนั้นคนฝูงนี้อินทร์พรหมย่องเทวดาก็หลัง
ล้ำชื่อว่าอุตตมแท้ชายนั้นประเสริฐดี...”

หมายความว่า พระอินทร์พระพรหมและเทวดาจะยก
ย่องสรรเสริญผู้ที่เลี้ยงดูบิดามารดาพร้อมทั้งญาติพี่น้องวงศ์
ตระกูลว่าเป็นผู้ประเสริฐ

“...ไผผู้ใดเอาสงฆเจ้ามาเทศนาสอนในเขื่อนตนสูวัน
เลิงเลยถึงวันอุโบสถแท้ทั้งแอม๑๕คำรักษาศีลฟ้าพร้อม
เพียรตั้งใส่ตัวตั้งนั้น คนฝูงนี้มีบุญล้ำยิ่งตายโดยภัยหาย
หลีกเว้นไกลเจ้าอยู่สบาย การทานนี้อยู่กับใจเป็นใหญ่ยก
ของทานแปะใส่เกล้าบายแล้วจึงทาน ฟังธรรมแล้วสอนสั่ง
บุตรดาพ่อแม่สอนทั้งเมียแลลูกเต่าวงศาพร้อมให้คอยสอน
ตั้งนี้ประเสริฐดีล้ำยิ่งจึงแล้วสรรพัญญ์ทั้งอินทร์พรหมก็
หากมีคำย่อง...”

หมายความว่า พระพุทธเจ้า พระอินทร์ และพระ
พรหมจะยกย่องสรรเสริญผู้ที่นิมนต์พระสงฆ์มาที่บ้านของ
ตนในวันศีลทั้งข้างขึ้นและข้างแรมเพื่อทำบุญให้ทาน รักษา
ศีล และฟังธรรม

2.4.4 การนำเสนอโดยใช้สำนวนโวหารเปรียบเทียบ

สำนวนโวหารเปรียบเทียบคือถ้อยคำที่เรียบเรียง
ขึ้นมาอย่างมีชั้นเชิง เป็นความเปรียบเทียบเพื่อต้องการขยาย
ความเรื่องที่ลึกซึ้งซึ่งเข้าใจยากให้ปรากฏความหมายเด่นชัด
ออกมา และเกิดความเข้าใจง่ายขึ้น ซึ่งการเปรียบเทียบ
เหล่านี้มักใช้กับการเปรียบเทียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้อ
อุปมาแบบรูปธรรม โดยอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เห็น
ชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านได้เห็น
ภาพและเข้าใจได้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น ในเรื่องสอนโลกนี้อาจ
กล่าวได้ว่า ผู้ประพันธ์ใช้สำนวนโวหารเปรียบเทียบเป็น
จำนวนมากและเด่นชัดที่สุด ซึ่งจะแสดงพอสังเขป
ดังต่อไปนี้

การเปรียบเทียบเรื่องผู้ปกครองบ้านเมือง

“...เจ้านี้เป็นพระยาสร้างเสวยเมืองตุ้มไพร ให้เป็นดัง
เสมอตั้งฟ้ากัวมกุมแผ่นดินนั้นเนอ ใจให้หนักเก็งล้านก่อน
หมิ่นคำตัน จึงสมควรทรงนั่งเมืองเป็นเจ้าแล้วให้เอาใจเข้า
ในคองพุทธบาท ทำบุญให้ทานแก่พระสงฆ์เป็นเจ้าให้
เมตตาภาวนาทุกคำเข้าหมายนำหยาดทานถือศีลพร้อม

“สรุปความจากศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น ของจรัส
พยัคฆราชศักดิ์ พ.ศ.2534 หน้า 74-77.

ทำบุญอย่างขาด ให้เอาสังฆเจ้ามาเทศนาสอนนั้นเนอ ให้เจ้าแจกข้าวหน้าทุกเมื่อวันศีล โตหากมีอันใดให้เจ้าทานอันนั้นถึงเมื่อวันรุ่งเช้าข้าวใส่บาตรอย่ามีไล่นั้นเนอ...”

หมายความว่า ให้ผู้ปกครองบ้านเมืองมีจิตใจหนักแน่นตั้งกอนหินที่มีน้ำหนักนับล้านตัน ให้มีใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่อาณาประชาราษฎร์เปรียบเสมือนท้องฟ้าที่ปกคลุมพื้นแผ่นดิน

การเปรียบเทียบลักษณะของผู้ชายที่ผู้หญิงไม่พึงเข้าใจ

“...สุก็เป็นผู้หญิงแท้เอาเอาใจใส่ผิวฟันบดตาย หญิงโตมกนึ่งใกล้ชายนั้นบ่หนักนั้นแล้ว ซาติที่เป็นคนชายเทียมไปคือแม่ต่อ ใผผู้มาล่อใกล้เลยชิตได้บ่สงแท้แล้วซาติที่ศัตรูนี้ให้เอาใจหนีหลีกจึงเกิน อย่าได้อ้อยย่องหาหอกง้าวดวงกล้าฆ่าแทงนั้นเนอ เป็นหญิงนื้อยาทลอนหาผิวฟันหรือว่าประสงค์หาชายหนุ่มน้อยบตี ซาติที่ควายเห็นกล้า ๆ เห็นก้วยชิกายหนีเสียเปล่าเป็นบ่แนวผูกควายไว้ใกล้กล้าผูกม้าไว้ใกล้น้ำบ่กินน้อยก็หากหลายนั้นแล้ว...”

หมายความว่า ผู้หญิงไม่พึงประพฤตินอกใจคู่ครองของตน อย่าได้เข้าใจใกล้ผู้ชายซึ่งมีภริยาแล้ว โดยได้เปรียบเทียบว่า ผู้ชายเป็นเหมือนแม่ต่อ ถ้ามีคนมาล่อก็ยอมจะติดกับแน่นอน ผู้ชายเป็นเหมือนหอกง้าวที่พร้อมจะทิ่มแทงผู้หญิงได้ทุกเวลา นอกจากนี้เปรียบเหมือนกับการผูกควายไว้ใกล้ต้นกล้า ผูกม้าไว้ใกล้น้ำ ควายก็ยอมจะเคี้ยวต้นกล้าและม้ายอมจะกินน้ำอยู่ข้าง แมไม่มากก็น้อย

การเปรียบเทียบเรื่องศีลธรรมและผลของบุญ

“...ศีลแลธรรมประกอบให้ใจเจ้าจึงซิงฆนั้นแล้ว ใผผู้วิตกแท้แบ่งตัวเป็นใหญ่สันทันนั้นก็หากเป็นได้แท้ ซิพาเจ้าเก่าเสียหากจักเกิดเดือดฮ้ายภัยชิลแล่นมาถึงนั้นแล้ว บุญบมีมาชชอยสนองบุญปองเจ้าแล้ว มีแต่เกิดเหตุฮ้ายเงินเจ้าชิบเหลือนั้นแล้ว เทียมดังชาย๑นั้นลงซี้เฮือลำใหญ่พายลงไปตามแม่น้ำ เฮือดำแก่งแม่หินบู่จักวาดท้ายหนีหลีกดำผานาวาตำข้าวลงวายเสียง อัน๑อุปมาคือตังนกเขียนผ้ายบินบนอากาศ บินลงมาสู่พื้นดินแท้ก็สวนตายบ่พอครวน้อยปีกอ่อนเลยลงหากินวันคืนบ่อมีในพุงไส้ ผุงหมุดงหลวงไม้ไพรผนอมเป็นปานนกก็เข้าใจกลับได้ กล้วย่านยอมเขาบมีหมูแล้วก็กลัวเกรงแท้สฤณนกป่าเลยบมีคู่แท้ทอน ท่อแต่โตมีแต่เดินไปหน้าหากินไปบมีหมู อาศัยทุ่งกว้างนาหลวงกว้างใหญ่กลัวแต่สัตว์สิ่งฮ้ายศัตรูเข้าคาบกินนั้นแล้ว แต่นั้นถึงเมื่อยามแลงแล้วบินไปหาบ่อนอาศัยต้นไม้แก่นหล่อนประสงค์ยังพักเขานอนอนหัน ผุงหมูน้ำหมอกกัวฮั่วหัวหางฝนก็ตกฮวยฮั่วส่วนแลงเข้า จนว่าหนาวกระหลังก็บคือ

ผู้มีบุญชุกคือคนเขาเป็นใหญ่นั้นแล้ว ค้นว่าบุญชุกก็ให้เขาก็ได้ตั้งใจนั้นแล้ว เทียมดังเอาหินตั้งแปงเสาเอือนหลังใหญ่หมั้นแก่น トラบต่อเท่าซิวังเสียงก็หากยังก็หากได้แก่เจ้าสิบต่อตามไป อันว่าคนบุญหลายก็ตั้งเอือนหลังนี้ฟ้า๑เทียมตั้งสฤณน้อยบินบนไปฮอดพุ่มไม้หนามหนา ก็หากบินบุหนามฝ่าไปบินได้มันมักบินสอดแสว่าไม่ใหญ่งหลวงเพราะว่ามันบินลงชุกก็เล่าบินไปได้มันจักบินเมื่อฟ้าเวหาหมอกอ่อนก็ดี มักอยากไปทุ่งกว้างก็บินเล่นบกล้วยยามเมื่อลมเซยต้องเข้านอนหนามพุ่มไม้ใหญ่ ยามเมื่อฮ้อนนอนเพียงให้อยู่เย็นยามเมื่อฝนตกเข้านอนโกนฮูไม้ใหญ่จึงแล้วบมีค่าเดือดฮ้อนสังแท้ทอโยนั้นแล้วอันว่าคำกินนั้นกันสังก็แล้วแต่กินแลน้อยเสียแล้วก็อ้อมเต็มนั้นแล้ว อันนี้ชักเปรียบเทียบให้เทียบผู้มีบุญนั้นแล้วให้คอยตามบุญโตอย่าได้ใส่สหาแงน พังเนอเจ้าทั้งหลายเฮย จ่าจื่อเอาเทินบุญอยู่สูงให้แสนชิตาก็บคงแท้แล้ว...”

หมายความว่า ศีลธรรมเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องบ่งบอก ว่าผู้ใดเป็นคนยิ่งใหญ่ จิตใจงดงาม คนเราจะใหญ่แต่รูปลักษณะภายนอกหาได้ไม่ เพราะจะมีแต่ความเดือดร้อนเงินทองก็จะมีเหลือ ไม่มีบุญคอยค้าชู สติปัญญาที่ไม่มีเปรียบเหมือนกับชายคนหนึ่งลงเรือลำใหญ่แล้วพายเรือไปตามแม่น้ำ พอเรือชนแก่งหินก็ไม่รู้จักเอาตัวรอดหลีกเลี่ยง ในที่สุดเรือก็พลิกคว่ำไปจะนั้น

อนึ่ง อุปมากับนกเขียนที่บินอยู่บนพื้นดินตัวเดียวในทุ่งกว้าง หากินตลอดวันและคืนก็ไม่รู้จักอ้อม ถูกหมอกและฝนจนเปียกปอนหนาวสั่น จะนั้น

คนที่มิบุญคอยค้าชู ก็เปรียบเหมือนกับการเอาก้อนหินที่แข็งมากมาตั้งเป็นเสาเรือน ย่อมมั่นคงอยู่อย่างนั้นไปจนตราบชีวิตจะหาไม่

อนึ่งอุปมากับนกน้อยบินอยู่ในป่าไม้ใหญ่ สามารถบินฝ่าหนามไปได้ บินลงโพรงไม้ หรือจะบินขึ้นบนอากาศก็ได้ หรือจะบินอยู่ในทุ่งกว้างก็ไม่กลัวอันตรายใด ๆ เมื่อลมพัดแรงก็เข้านอนตามพุ่มไม้ ยามร้อนก็นอนอยู่อย่างเย็นสบายยามเมื่อฝนตกก็บินเข้าไปนอนตามโพรงไม้ใหญ่ ไม่มีความเดือดร้อนแต่ประการใด หากินได้พอประมาณก็สามารถจะอ้อมหน้าสำราญได้

การเปรียบเทียบว่าผู้เปรียบเสมือนพ่อ

“...ใผผู้มีที่เอื้อยแล่นองุ่นหญิงชายก็ดี อย่าได้โกธาแข็งตำเลวกันแท้ บุญโตได้ก่อสร้างกินทานแต่ชาติก่อนมาแล้ว ก็จึงได้เป็นเอื้อยแล่นองุ่นสายใส่ช่วยกันแท้ตาย เอื้อยแล่นองุ่นนี้ต้องเป็นพ่อแม่มาตาอายนี้เทียมดังบิดาพระพ่อคิงโตแท้ ยามเมื่อโตยังน้อยเขาหากเพียรถนอมเลี้ยงเหมือน

บิดาพ่อแม่แล้ว ให้อีกเอื้อยแลน้องทั้งอายพ่อคิงนั้นเนอ เจ้าอย่าหมางซังแท้โกธาบ้อยต่อกันตาย บาบชีนำแลนต้องลงพื้นหมื่นปีเอาแท้ ดีท้อพากันสร้างเขื่อนชานเลี้ยงพ่อแม่ โดตายให้มันลูลาบลันของได้สู้อันนั้นเนอ...”

หมายความว่า เป็นพี่น้องกันอย่าได้โกรธทะเลาะ ต่อกัน ให้รักกัน และเลี้ยงดูบิดามารดาไว้ เพราะเคยทำบุญร่วมกันมาจึงได้เกิดเป็นพี่น้องกัน คนที่มีพี่น้องนับว่าเป็นคนที่มีบุญมาก (คนที่ไม่มีพี่น้อง เพราะชาติก่อนทำบุญไว้น้อย) คนที่เป็นพี่ควรสอนน้องให้รู้ศีลธรรม ส่วนคนที่เป็นน้องก็พี่คิดว่า พี่ก็เหมือนพ่อของตน เพราะเมื่อครั้งตัวเองยังเด็ก พี่เป็นคนคอยดูแลจนเติบโตใหญ่

การเปรียบเทียบพระสงฆ์ที่ปฏิบัติไม่ดี

“...ไผ่ผู้เข้าบวชสร้างเชื้อสหายพาทำผิดนั้น ก็จักได้เป็นเผดอัยทรงทำนำเฟิ่นจึงตาย พระนั้นผิดฮิตแท้ทลอนด้านว่าสมแท้ตาย ชาติที่เ้ามนำไผ่คุณยังตนดูอื่นแลยง ซิเทียมเจ้าบ่หอนคือได้แล้ว ไผ่ผู้ไปบวชสร้างทรงศีลนำเฟิ่นตั้งแต่ปากกล่าวด้านสมเพียงใสแต่สาววันคินเล่นบ่อน้ำคลองจักเทื่อ เทียวแต่บ้านกินเหล้าเข้าแลงยามค่ำเมื่อไปมานั้น หมูิงชายเป็นหมูมีแต่ฮ้างแลหม้ายสาวจ้อยหลังนำเดินดงตัวสุริยตกต่ำเข้าคองพระเจ้าบมีแล้วอ่าวหาดังนั้น คนฝูงนี้เขาก็ฮ้างยั้งหนักหนาแสนยั้งจึงแล้ว ภิภขุั้นบปยั้งล้ำทลอนด้านว่าสมนั้นแล้วคือตังเอาแพขาวห่ออาจม ขอไว้อาเนสนากรรมเข้าหาตนทุกเมื่อ ลอนท่อบวชอยู่สร้างตายแล้วแต่เหิงชื่อว่ามิจฉาชีวิตกรรมแท้ อสิพบุริสาห้อง๑ ประการ๑อริยะชือวะรอกาบแท้ บุญนั้นบมีแท้ตาย ไผ่ผู้ทำบุญทำทานให้ภิภขุตนกล่าวมานี้ ก็จักบาปบุญน้อย๕เสี้ยวเหลือมี๑ส่วน เลยเลาลงสู่มือนรกแท้บ่เหลือนั้นแล้ว เทียมดิงเอาหินห้อยล่ายงไม้แก่น เอาไปไหลล่องน้ำจมบั้งบ่พูนนั้นแล้ว...”

หมายความว่า ผู้ที่บวชแล้ว พากันประพฤติตนไม่ดี เอาแต่เที่ยวเที่ยวพาราสิผู้หญิง ดืมเหล้า ฉันท้าวนในยามวิกาล เที่ยวเล่นมีทั้งผู้ชายและผู้หญิงเดินตามเป็นหมู่ โดยไม่สนใจของวัตรปฏิบัติ ถือว่ากระทำผิดฮิต มีบาปกรรมเปรียบเหมือนเอาผ้าแพรสีขาวห่ออาจมไว้ ตายไปก็จะเป็นเปรต ส่วนผู้ทำบุญให้แก่ภิภขุสงฆ์รูปดั่งกล่าว ถือว่าได้บาปมาก ได้บุญน้อย เปรียบกับเอาก้อนหินห้อยล่ายงไม้แก่นแล้วเอาไปลอยน้ำ ก็จะจมอยู่ใต้น้ำไม่อาจฟูลอยอยู่เหนือน้ำได้ ฉะนั้น

3. บทสรุป

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่องสอนโลก ผู้เขียนได้แสดงออกถึงความศรัทธาในพุทธศาสนา และมีขอบในการแต่งที่ได้ยึดถือกันมาอย่างเคร่งครัด คือจะอารัมภบทด้วยการแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย การตั้งจิตอธิษฐานขอให้ชีวิตมีสิริมงคล ปราศจากทุกข์ โศก โรค ภัย และกรรมเวร

มีการระบุผู้สร้างและผู้จรรววรรณกรรมไว้อย่างชัดเจน นับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงในขอบการประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่น เนื่องจากในอดีตไม่มีการระบุชื่อผู้ประพันธ์หรือผู้เขียน เนื่องจากมีความเชื่อว่าการสร้างสรรค์วรรณกรรมใด ๆ ถือว่าเป็นการทำบุญประการหนึ่ง และไม่จำเป็นต้องประกาศตนให้คนอื่นได้รับทราบ ฉะนั้นเราอาจจะเทียบเคียงกับการบริจาคหรือการทำบุญของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ซึ่งมักจะระบุหรือเขียนชื่อของผู้บริจาคลงในบัญชีหรือในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่า การกระทำเช่นนี้นอกจากเพื่อประกาศตนให้คนอื่นทราบแล้ว ยังเพื่อให้คนอื่นได้อนุโมทนาการทำความดีนั้น ๆ อันเป็นวิธีการทำบุญอย่างหนึ่งในพุทธศาสนาที่เรียกว่า บัตตานุโมทนาอีกด้วย

ภาษาอักษรและฉันทลักษณ์เป็นไปตามหลักการในการประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่น คือการใช้ภาษาท้องถิ่นอีสาน ส่วนภาษาในทางศาสนาคือภาษาบาลีมีใช้อยู่บ้าง ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อชุมชนชาวอีสาน การใช้อักษรท้องถิ่นคืออักษรธรรมอีสาน และการประพันธ์ด้วยโคลงสารโดยไม่ได้เคร่งครัดในเรื่องฉันทลักษณ์มากนัก

สำหรับกลวิธีการนำเสนอสารในวรรณกรรมคำสอนพบว่าได้ใช้หลักการแสดงธรรมแบบเทศนาโวหารโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านคล้อยตามเพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งผู้ประพันธ์มีกลวิธีในการนำเสนอหลากหลาย แต่ลักษณะเด่นที่สุดคือ การใช้สำนวนโวหารเปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดความแจ่มชัดในเรื่องนั้น ๆ แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์มีความสามารถทางภาษาเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ขอบการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนเรื่องสอนโลกแตกต่างกับวรรณกรรมคำสอนในอดีต 2 ประเด็น ได้แก่การระบุผู้ประพันธ์หรือผู้จรรว (ซึ่งอาจจะ

ผู้เขียนเคยไปดูหลายวัดพบว่า ชาวบ้านนิยมสร้างคัมภีร์ใบลานไว้ถวายวัด และนิยมจารึกชื่อของตนลงในใบลานด้วย ซึ่งอาจจะด้วยความเชื่อที่ว่า การให้ความรู้ที่เรียกว่าธรรมทานเป็นการให้ที่สำคัญกว่าการให้ประเภทอื่น ๆ

เป็นคนแต่งหรือคนคัดลอกก็ได้) และผู้สร้างวรรณกรรม และการปรากฏรูปวรรณยุกต์และการเขียนเลขจำนวนนับ ตามแบบอักษรวิภาษภาษาไทย ดังกล่าวแล้วข้างต้น

บรรณานุกรม

- หนังสือ ตำรา งานวิจัย
กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ. 2522. **ท้าวผาดนางไอ่ และประเพณีบุญบั้งไฟ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- คำ จันดี (เปรียญ). ม.ป.ป.. **ชนชั้นราชเทศนาคำสอน**. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- จรัส พยัคฆราชศักดิ์. 2534. **อีสาน ๑ ศาสนาและวรรณกรรมนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โอ เอส พรินต์ติ้งเฮาส์.
- ชฎานนท์ แสงศรีจันทร์ และสุรัช ชินบุตร. 2547. **รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เรื่องสอนโลก ฉบับวัดนาไผ่ จังหวัดอุบลราชธานี**. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ธรรมธีรราชหมานูณี, พระ(วิลาศ ญาณวโร). 2537. **โลกที่ปณี**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- ธรรมปิฎก, พระ(ป.อ.ปยุตโต). 2542. **พุทธวิธีในการสอน**. นครปฐม: โอเอ็นจี การพิมพ์.
- ธวัช ปุณโณทก. 2522. **วรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประคอง เจริญจิตรกรรม. 2519. **วรรณกรรมอีสาน: สังข์ศิลป์ชัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประภาส สุระเสน. 2531. **มหาชาติสำนวนอีสาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- ประเสริฐ ฒ นคร. 2534. **งานจารึกและประวัติศาสตร์ของประเสริฐ ฒ นคร**. นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน.
- ปรีชา พิณทอง. 2524. **ขูลุนางอ้าว**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- _____. 2525. **เวสสันดรคำโคลงอีสาน**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- _____. (2527). **สิริจันทาทวยยอดคำสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท.

- ผาสุข อินทรารูฐ. รวบรวมและเรียบเรียง. ม.ป.ป.. **รูปเคารพในศาสนาฮินดู**. ม.ป.ท. (อัดสำเนา)
- เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์. 2525. **อักษรธรรมอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สวัญ บุญเจิม. 2547. **คู่มือการเรียนรู้การสอนอักษรธรรมอีสาน**. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.
- _____. 2543. **ปู่สอนหลาน**. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.
- สัญญา สะสอง. 2544. **แนวคิดเชิงปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุกัญญา สุขฉายา(บรรณาธิการ). 2543. **วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุโขทัยธรรมาริราช, มหาวิทยาลัย. 2544. **พัฒนาการวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาริราช.
- โสภณคณภรณ์, พระ(ระแบบ วิฑูญาโณ). 2529. **ธรรมปริทรรศน์ 2**. กองทุนไตรรัตน์นภาพ.
- หอสมุดแห่งชาติ. 2529. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 5 อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ 19-24**. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- อรทัย เลียงจินดาถาวร และคณะ. 2545. **โครงการศึกษารวบรวมและจัดสร้างฐานข้อมูลหนังสือโบราณจังหวัดอุบลราชธานี**. สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- อริยานุวัตร เขมจารีเถระ,พระ. ม.ป.ป. **สังข์ศิลป์ไชย**. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- _____. 2523. **เสี้ยวสวาด**. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ พ.ศ.2525** ขุททกนิกายชาดก ภาค 1, พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 19, พระไตรปิฎก เล่มที่ 27